

որքան էլ պինդ սիրես դու նրան, ես էլի չեմ հեռանալ քեզանից և այսպէս պինդ գրկած չեմ թողնիլ, որ դու ինձ ձգես:—Նա գրկեց Գերասիմ Գաւրիլիչին և ուզում էր խեղդել իր բազուկները մէջ:

—Վարեա, հոգեակս, հանգստացիր, ոչ ոք քեզ չի ձգիլ, դու այժմ յուզուած ես, յետոյ մենք կը խօսենք:

—Դու չե՞ս խաբում,

—Միթէ ես հրը և իցէ խաբել եմ...

Վարեան պինդ համբուրեց Գերասիմ Գաւրիլիչի ճակատը և մի լացակրկնած ժպիտ մայր մոնող արևի պէս շառագունեց նրա սիրուն դէմքը: Գերասիմ Գաւրիլիչը ժպտաց և նրանք արդէն հաշտուել էին...

Գ.—Պ.

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՆԻ ՄԵՐՁԱԻՈՐ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՊԻ ՄԱՍԻՆ
ՆԻՐՈՊԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏՆԵՐԻ ԿԱՐԾԻՔՆԵՐԸ

Մոսկուայում հրատարակուող «Современная жизнь» ամսագրի խմբագրութիւնը անցեալ տարուայ վերջերում դիմել էր Արևմտեան Եւրոպայի ականաւոր սոցիալիստներին, խնդրելով կարծիք յայտնել Ռուսական Յեղափոխութեան բնոյթի և սոցիալ-դեմոկրատների բռնելիք գործելակերպի մասին: Յիշեալ ամսագրի նոյեմբեր և դեկտեմբեր համարներում տպուած են այդ կարծիքները: Այդ նոյն հարցերի մասին մենք ես փորձել ենք յեղափոխութեան հէնց առաջին ամիսներից ձևակերպել մեր տեսակէտները: Համեմատելով մեր առաժները եւրոպական սոցիալիստների յայտնած մտքերի հետ գտնում ենք որ ըստ էութեան մեր պաշտպանած տեսակէտները յեղափոխութեան բնոյթի և գործելակերպի մասին նոյնն են եղել:

Առաջ բերենք ականաւոր սոցիալիստների կարծիքները, մի քանի աննշան կրճատումներով, բայց առաջ այստեղ դնենք ռուս ամսագրի յարուցած հարցերը:

1. Ի՞նչպէս է հանդիսանում ռուս յեղափոխութեան ընդհանուր բնոյթը: Ներկայ ենք արդեօք բուրժուազական յեղափոխութեան թէ սոցիալիստական յեղափոխութեան:

2. Ի նկատի ունենալով ռուս կառավարութեան յուսա-

հատ ջանքերը՝ չէզոքացնելու յեղափոխական շարժումը, որը պէտք է լինի ս.-դ. կուսակցութեան վերաբերմունքը դէպի բուրժուական դեմոկրատիան, որ իր ձեռով է կռոււմ քաղաքական ազատութեան համար:

3. Ո՞րը պէտք է լինի կուսակցութեան գործելակերպը Դումայի ընտրութիւնների ժամանակ, որպէսզի «հին բեժիմի» դէմ կռուելիս որքան կարելի է օգտուել բուրժուական ընդդիմադիր կուսակցութիւններէց, լիովին մնալով Ամստերդամեան բեզուլիցիայի հողի վրայ:

Այդ հարցերին պատասխանել են զանազան երկրների սոցիալիստներ:

1) Իտալացի սոցիալիստներից կարծիք են յայտնել. Միլանից Ֆիլիպպ Տուրատտի և Հոսմից Լնրիկո Ֆերրի, անուններ, որոնք անծանօթ չեն մեր «Արտաքին Տեսութեան» հետևողներին:

Ֆիլիպպ Տուրատտի ասում է.

— «Տակտիկայի հարցերը այնքան բժականդիր են և այնքան դժուար են լուծուում նոյնիսկ տեղն ու տեղը, նրանց կողմից որոնք ապրում են բուն երկրում և գիտեն իրերի և մարդկանց, կառավարութեան, քաղաքական կուսակցութիւնների և այլն և այլնի բոլոր առանձնայատկութիւնները,—որ ես կը համարէի ծայրայեղ ինքնավստահութիւն՝ որևէ խորհուրդ տալ ռուսական շարժման հիացմունքի արժանի դիւցազններին: Ինձ թւում է թէ՛ այդ կարելի էր հեռուից անել չափազանց դժուարինքորական ոգով և, հետևաբար, անխուսափելի սխալներով:

Որքան ես կարող եմ վճռել կարծիք յայտնելու,—ի նկատի ունենալով ազգաբնակչութեան այդքան մեծ մասի յետամնացութիւնը, չի կարելի կարծիք որ մենք ներկայ ենք սոցիալիստական յեղափոխութեան:

Սակայն, որովհետեւ բանուորական հարցը ծագել է արդէն և Բուսաստանում, շատ կարելի է որ բուրժուական յեղափոխութիւնը գէթ մի քիչ տողորուած կը լինի սոցիալիզմով: Բուրժուական խառնուրդի մէջ սոցիալիզմի մասը որոշել — դա մի խնդիր է որ դուրս է իմ տեղեակութեան սահմաններից»:

Աւելի երկար է Էնրիկո Ֆերրիի կարծիքը.

— «Պատմական փորձը և սոցիալական դիտութեան աւելի հաւաստի եզրակացութիւնները ցոյց են տալիս, ինձ թւում է, որ ռուսական յեղափոխութիւնը իր ընդհանուր ընդլթով բուրժուական յեղափոխութիւն է, պարզ արտայայտուած սոցիալիստական տենդենցի ազդեցութեամբ:

Զարգացման ֆազերը կարող են արագացնուել, բայց ոչ

բնաւ ջնջուել—լինի դա անհատի, թէ ժողովուրդների պատմութեան մէջ:

Մարդը չի կարող մանկութիւնից անցնել առնական հասակը, չանցնելով նախ պատանեկութիւնը:

Ժողովուրդը չի կարող ֆէօդալական միջնադարեանականութիւնից անցնել սոցիալիստական օրինակարգը, առանց անցնելու նախ կապիտալիստական ֆազը, բուրժուական լիբերալիզմի ֆազը:

Անկառնած ռուսական յեղափոխութեան ոգին, աւելի է սոցիալիստական, քան ֆրանսիականինը, որի մէջ Բաբեօֆ *) սոցիալիզմի միայն փայլակն էր, մինչդեռ Ռուսաստանում այժմ մենք նկատում ենք նաև սոցիալիզմի կայծակն ու որոտը:

Եթէ այդ ուղիղ է, այդ դէպքում ես կարծում եմ, որ ռուս սոցիալիստները,—ինչ տեսակի և լինեն նրանց գործելու եղանակները,—օգտակար են սոցիալական զեռուեռի այս վարկեանում, միայն թէ նրանք ձգտէին միևնոյն նպատակին—ռուս սոցիալիստները չպէտք է տանուէին այն խարուսիկ ցնորքով որ իբրև թէ կարելի էր անցնել ֆէօդալիզմից դէպի սոցիալիզմը, մի կողմ թողնելով բուրժուազական կապիտալիզմը:

Այդ ֆազը Ռուսաստանում, ի հարկէ, կը լինի նուազ տեւողական և կընթանայ աւելի արագ թափով, քան եւրոպական միւս երկրներում, սակայն միանգամայն հեռացնել այդ ֆազը անկարելի է:

Ուստի ես եզրակացնում եմ, որ սոցիալ-դեմոկրատիական կուսակցութիւնը պէտք է մասնակցի Պետական Դումայի ընտրութեան պայքարին, բացարձակ դուրս գալով այնտեղ, ուր յաղթելու որ և է գրաւական կայ և, յամենայն դէպս, օգտակար գործադրութիւն տալով բուրժուազական ընդդիմադրութեան ոյժերը ինքնակալութեան դէմ: Մանաւանդ որ Ռուսաստանում սոցիալիստական կուսակցութիւնը, բարեբախտաբար, բաւականաչափ ուժեղ է, որպէսզի, յեղափոխական յաղթանակից և քաղաքական ազատութիւններ նուաճելուց յետոյ, ամեն տեսակ բուրժուական կառավարութեան վրայ բաւականաչափ տիրի և ուղղի նրան՝ քաղաքային և գիւղական պրոլետարիայի շահերի համեմատաբար:

2) Ֆրանսիացի սոցիալիստներից Կարծիք են յայտնել Պարիզից էդ. Վալեան, Ժիւլ Գէդ և Դրավէյից Պօլ Լաֆարգ:

*) Ֆրանսուա Նօէլ Բաբեօֆ (1760—1797) ֆրանսիական մեծ յեղափոխութեան նշանաւոր գործիչ, ծայրայեղ եակօրինական, մասնաւոր տեփականութեան թշնամի:

Ժիւ Գէդ.

—«Ես կարծում եմ որ սխալում են նրանք, որոնք ուսական արդի շարժման մէջ տեսնում են միայն բուրժուազիայի կողմից իշխանութեան ուղացած նուաճումը, ինչպէս սխալում են նաև նրանք, որոնք տարբերութիւններ չդնելով Եւրոպայի ընդհանուր պայմանների և Ռուսաստանի առանձնաշատուկ պայմանների մէջ և հիմնուելով ուսական ազատագրական շարժման մէջ բանուորական տարրի կատարած նշանաւոր դերի վրայ, եզրակացնում են՝ ուսական պրօլետարիատի կողմից իշխանութեան արագացրած նուաճման մասին:

Եթէ «համայն Ռուսիայի» սահմանները պարփակուէին այն բնագաւառների սահմաններում, ուր արդէն զարգացել է արդիւնագործութիւնը, ի հարկէ, մի անկարելիութիւն չէր լինի նրանում եթէ ֆրանսիական բուրժուական, քաղաքական 89 թուականի նման պատմական մի աստիճան մի կողմ թողած, ձեռնառնում իրագործուէր ուղղակի սոցիալիստական յեղափոխութիւնը. բայց այդ անկարելի է, եթէ ի նկատի ունենանք ձեր անագին և այնքան բազմացող ազգաբնակչութիւնը, որի մէջ քաղաքաբնակ և գիւղական պրօլետարիատը կազմում է միայն մի երրորդականը:

Այդ պատճառով մենք ներկայ ենք մի յեղափոխութեան, որ միաժամանակ և բուրժուական է և բանուորական այն մտքով որ հաւասարապէս ճշուած լինելով ինքնակալութիւնից, երկու դասակարգին էլ, որոնք այլ երկրներում պայքարի են բռնուած, որովհետև բուրժուազիան զինուած է, իսկ պրօլետարիատը դրո՛հ է տալիս—ձեռնառնում միեւնոյն ժամանակ ապստամբում են միեւնոյն թշնամու դէմ—անցեալի մնացորդ ինքնակալութեան դէմ:

Այդ տեղից բխում է փոխադարձ համաձայնուած գործողութիւնների ոչ միայն կարելիութիւնը, այլ և անհրաժեշտութիւնը. սոցիալիստները և լիբերալները, որպէսզի մաքրեն իրենց ներկայացրած դասակարգերի համար տեղ, պէտք է ունենան միատեսակ ցանկութիւն և միատեսակ մերձաւոր նպատակ—կոտորել նրանց ճանապարհը կտրող խոչնդոտը, որ նոյն է երկուսի համար ևս, այլ խօսքերով—ոչնչացնել հին ինքնակալութիւնը:

Եթէ ես զգուանք չզգայի դէպի համեմատութիւնները, որոնք երբեմն նպաստում են ճշտութեան, իսկ աւելի յաճախ շփոթեցնում են, ես կասէի, որ բուրժուազիան և պրօլետարիատը նետուած միեւնոյն գերեզմանի մէջ, պէտք է միահամուռ տապալուի ջանքեր անհն, որպէս զի յետոյ հնարաւորու-

Թիւն ունենան ապրել ինքնուրոյնօրէն և իրար դէմ մաքա-
ռելով:

Հմրկ կայ արդեօք աւելացնել որ, այսպիսի կարծիք ու-
նենալով, ես յուսահատութեամբ տեսնում թէ ինչպէս իմ ըն-
կեր—սոցիալիստները նախ բոլորտ էին անում Դուժման, իսկ
յետոյ անտարբեր վերաբերմունք էին ցոյց տալիս դէպի Դու-
ժան, այն պատրուակով, որ նա չի իրագործում մեր ծրագիրը,
մինչդեռ այդ առաջին ժողովրդական ներկայացուցչութիւնը,
որքան էլ նա այլանդակուած լինի, դառնում էր կենտրոն, սն-
հրաժեշտ յեղափոխական կենտրոն, որ միջոց էր տալիս բոլոր
ընդդիմադիր ոյժերին միանալ բնից իջնելու հրաժարուող
«հին բեժիմի» դէմ և նրա դէմ ընդհանուր յարձակում գործել.
կեցցէ: Դուժման! Ձեռք թողնիլ ձեռ տալ Դուժման!

Ուստի ես ամենամեծ ուրախութեամբ նկատում եմ որ
մեր բարեկամները փոխել են իրենց հայեացքը և մտադիր են
այս անգամ մասնակցել ընտրութիւններին, Դուժայում տես-
նելով այն, ինչ որ նա իսկապէս կը լինի. ինչ էլ լինի նրա
կազմը, նա կը հանդիսանայ իբրեւ հզօր մարտական գործիք
հին ինքնակալութեան դէմ, որ ստիպուած կը լինի «կամ են-
թարկուել կամ հեռանալ»:

Թող լինի յաջողութիւն այդ ճանապարհի վրայ, որի ծայրում
ազատութեան սկիզբն է! Եւ մանաւանդ չպէտք է վախենալ
բացարձակ համաձայնութեան մէջ մտնելու այսպէս կոչուած
«կադէտներին» հետ այն դէպքերում, երբ հարկաւոր կը լինի
քայքայել հին կարգի այս կամ այն հիմքը:

Մենք ինչ գործ ունենք թէ զնդակները արձակուած կը
լինեն ոչ մեր հրօցաններից, միայն թէ նրանց նշանը մերին հետ
նոյնը լինի և տապալին այն, ինչ որ մենք պէտք է տապալենք:

Եթէ դուք կը հետեւէք այս բնականօրէն—անհրաժեշտ
միակ յեղափոխական գործելակերպին—որովհետեւ միայն նա է
հնարաւոր կացուցանում յեղափոխութիւնը, այն ժամանակ ձեր
կողմը և ոչ ձեզ դէմ կը լինի ամստերդամեան որոշումը, որ
արգելելով և դաւաճանութիւն համարելով ամեն մի գործակ-
ցութիւն քաղաքական իշխանութիւն ունեցող բուրժուազիայի
հետ—ընդհակառակը, հրամայում է բոլոր միջոցները գործ դնել
որպէս զի իսպառ բնաջինջ անուի աքսօլիւտիզմի բոլոր ձեւերը
և այդպիսով ստեղծել այն բեժիմը, որի մէջ դասակարգերը
մաքառելու են իրար դէմ իշխանութեան համար, և որի մէջ
այդ իշխանութիւնը երեւի վերջ ի վերջոյ կը նուաճուի կազմա-
կերպուած բանուորական դասակարգի ձեռքով:

Հռչակաւոր Ֆրանսիացի մարքսիստ Պօլ Լաֆարդի կարծիքը:

—Ռուսական յեղափոխութիւնը բուրժուազական յեղափոխութիւն է, բայց նա տարբերուած է Անգլիայի և Ֆրանսիայի յեղափոխութիւններէց, ինչպէս դրանք էին իրարէից զանազանուած այն միջավայրի պայմաններով, ուր նրանք տեղի ունեցան: Պատմանութիւնը կրկնուած է միայն վարեացիաներով:

Ռուսական միջավայրի պայմանները առաւել ևս տարբերուած են ֆրանսիական միջավայրի պայմաններէց, քան այս վերջին պայմանները զանազանուած էին անգլիական միջավայրի պայմաններէց:

Ռուսական յեղափոխութեան իբր շարժիչ ոյժեր են հանդիսանում. 1) թոյլ բուրժուազիան, արդիւնագործակտն և առևտրական, 2) գիւղացիական ահագին ազգաբնակչութիւն, որ ազատուած է ճորտական կախումից և անցեալ համայնքային կոլլեկտիվ հողային սեփականութիւնից դիմումէ դէպի անհատական հողային սեփականութիւնը և 3) արդիւնագործական պրոլետարիատ, աւելի մեծաքանակ, քան այն որ պոլսութիւն ունէր Ֆրանսիայում 1789 թուականին. այդ պրոլետարիատը նոր է ստեղծուած օտարերկրեայ կապիտալիստների շնորհիւ զարգացած արդի խոշոր արդիւնաբերութեամբ: Այդ օտարերկրեայ կապիտալիստներից են թաղբում են որ միայն Ֆրանսիան մատակարարել է աւելի քան 2 միլիարդ: Այդ պրոլետարիատը գտնուելով և՛ քաղաքացիական սոցիալիզմի ազդեցութեան տակ, յեղափոխութեան ամենազօրեղ մղիչնէր: Աւելի քան հաւանական է որ առանց այդ պրոլետարիատի եռանդուն և վճռողական միջամտութեան, բուրժուազիան չէր խիզախել կռիւ դուրս գալ ինքնակալութեան դէմ, թէև հէնց նա, այդ բուրժուազիան, պէտք է օգտուի յաղթութեան առաջին պտուղներով, թէև նա կարող է շարունակել իր զարգացումը միայն ջախջախելով այն երկաթէ օղակը, որի մէջ նրան սեղմուած է բիւրօկրատիայի բռնապետութիւնը:

Բուրժուազիային, օգնութեամբ այդպիսի ձեռնարկու և համարձակ պրոլետարիատի, կաշոյտէր տապալել ինքնակալութիւնը, եթէ այդ վերջինը իր տրամադրութեան տակ չունենար ընդդիմադրութեան այնպիսի ոյժեր, որ չունէին Անգլիայի և Ֆրանսիայի վեհապետները: Ռուս ինքնակալութեան կատարելագործուած ապարատը և կազակ զօրքը, որ Ռուսաստանի վրայ նայում է իբրև օտար թշնամի երկրի վրայ, ինքնակալութեան տուին հնարաւորութիւն իրար յետևից յաղթել քաղաքների և գիւղերի ապստամբութիւնները: Ինչպէս և բուրժուազական արդիւնագործութիւնը, ինքնակալութիւնը օգտուեց օտարերկրեայ կապիտալներով՝ պահպանելու և զար-

գացնելու ճնշման և զսպման ոյժերը, և մինչև որ Ռուսաստանից դուրս փող ճարուէի, ինքնակալութիւնը հնարաւորութիւն կունենայ երկարել իր սոսկալի հոգեվարքը։...

Տնտեսական յարաբերութիւնների ոյժը տիրողաբար պահանջում է ոռոգական յեղափոխութեան յաղթութիւնը։ Որքան շուտ վրայ կը հասնի յաղթանակը—այնքան լաւ կը լինի արդիւնագործական և երկրագործական պրօլետարիատի համար։...

Այդ պատճառով ևս կարծում եմ որ սոցիալիստները պէտք է բոլոր միջոցները գործ դնեն, որպէսզի ինքնակալութեան դէմ դուրս բերեն այնպիսի մի Դուժա, որին ինքնակալութիւնը անկարող լինի արձակել։...

Անցքերի ճակատագրական, անխուսափելի ընթացքը կը յանձնի իշխանութիւնը բուրժուազիային։ Բայց եթէ անկարելի է ոչնցացնել պատմական Ֆաղան, այնուամենայնիւ կարելի է կրճատել նրա տեղութիւնը։

3). Շվեյցարական սոցիալիստներից կարծիք է յայտնել Էդվար Միլլօ։ Նկատելով որ հեռուիցդժուար է ճիշտ կարծիք յայտնել և միայն բուն երկրի մէջ գտնուող ընկերները ձեռքի տակ ունեն իրական փաստերի ամբողջ համագումարը ձեռնհաս դատողութիւններ տալու համար, նա ասում է.

—«1. Եւ ոռոգական յեղափոխութեան մէջ չեմ տեսնում սոցիալիստական յեղափոխութիւն։ Նրա էութիւնը, կուրը չէ կապիտալի դէմ, այլ քաղաքական արսօլիտիզմի դէմ։

Սակայն ևս հրաժարոււմ եմ անուանել նրան բուրժուազական յեղափոխութիւն, նախ և առաջ այն պատճառով որ նա արդիւնք է աւելի շուտ բանուորների և գիւղացիների ջանքերի քան բուրժուազական տարրերի, երկրորդ այն պատճառով որ նա քաղաքական ազատութեան հետ միաժամանակ ձգտում է ձեռք բերել նաև բեֆորմիսիւ յօգուտ քաղաքի և գիւղի բանուորական մասսաների։...

Եւ նկատոււմ եմ ոռոգական յեղափոխութեան մէջ քաղաքական յեղափոխութիւն ոոցիալիստական տենդենցներով։

2). Ինքնակալական կառավարութեան ակներև շահը կայանում է նրանում որ բաժանի իր հակառակորդներին։ Պակաս ակներև չէ որ յեղափոխութեան շահերը պահանջում են որ ինքնակալութեան հակառակորդները իրանց ոյժերը չվատեն իրար գզգզելու վրայ, այլ ինքնակալութեան վրայ յաղթանակ տանելու վրայ։ Իհարկէ, սոցիալիստական կուսակցութիւնը պէտք է ամբողջապէս պահպանի իր աւտօնոմիան, որպէսզի հնարաւորութիւն ունենայ ազատօրէն քննադատել աահանջած

դէպքում բուրժուազական դեմոկրատիան և մղել ռուսական յեղափոխութիւնը որքան կարելի է աւելի սոցիալական կողմը: Սակայն անձեռնմխելի պահպանելով իր աւտոնոմիան նա պէտք է բոլոր ոյժերով աջակցի բուրժուական դեմոկրատիայի այն ջանքերին, որոնց նպատակն է ազատութեան նուաճումը:

3. Պէտք է աշխատել որ Դոման կադմած լինի ընդիմադիր կուսակցութիւններից. դրա համան հարկաւոր է ընտրողական համաձայնութիւն դրանց մէջ:

4). Բելգիական սոցիալիստներից է. Վանդերվելդէն այսպէս է ձևակերպում իր հայեացքները:

— «Ճիշտն ասած ես չեմ հասկանում թէ ինչպէս կարելի է այսպիսի մօմենտում, երբ ամեն ինչ գործողութեան մէջ պէտք է լինի, դատողութիւններ անել Ռուսական Յեղափոխութեան բուրժուազական թէ սոցիալիստական լինելու մասին: Կատարում է մի յեղափոխութիւն, որ ժամանակագրական կարգով լինելով վերջինը, պիտի իր վրայ աւելի կրի սոցիալական պրոլետարիատի կնիք, քան նախորդները:

Արդեօք կը հասցնի՞ նա սոցիալիզմի անմիջական յաղթանակին:

Այդպիսի եզրակացութեան գալու համար, պէտք է ենթադրել, որ մի ժողովուրդ ^{9/10} գեղացիներից բաղկացած, ընդհանուր առմամբ անգրագէտ, աւելի է հասունացած սոցիալական յեղափոխութեան համար, քան այն ժողովուրդները, որոնց մօտ արդիւնազորական պրոլետարիատը կազմում է ազդարնակութեան մեծամասնութիւնը!

Երբ բուրժուական դեմոկրատիան մասնակցում է շարժման, սոցիալ-դեմոկրատիան գնում է նրա հետ միասին. երբ բուրժուազական դեմոկրատիան կանգ է առնում կամ յետ-յետ է նահանջում, սոցիալ-դեմոկրատիան գնում է առանց նրան, կամ նրա դէմ... Չնայելով բուրժուազական դեմոկրատիայի բոլոր թուլութիւններին, նա մնում է անհրաժեշտ ֆակտոր ազատագրական շարժման, որի մէջ շահագրգռուած է ոչ միայն պրոլետարիատը, այլև ինքնակալ բուրժուազատիայի բոլոր թշնամիները և զոհերը:

3. Ես կարծում եմ որ իւրաքանչիւր երկրի կուսակցութիւնը ինքը պէտք է որոշի իր տակտիկան... Եթէ ազատագրական շարժումը յաղթանակի, ես պարզաբարութեամբ ասում եմ, որ ինձ ընաւ ցաւ չի պատճառել, որ նրա յաղթանակը կատարուեց ոչ Ամստերդամեան բեզովիցիայով որոշուած կանոնների համաձայն:

Ինչ վերաբերում է Դոմայի ընտրութիւններին, ես

թոյլ կը տամ ինձ նկատել, որ իւրաքանչիւր անգամ երբ մի յեղափոխական կոռուակցութիւն քարոզել է չմասնակցել ընտրութիւններին, բոյկոտ, նրա զօրքերը լքել են նրան, կամ թէ հանդամանքները ստիպել են նրան փոխել իր սկզբնական վրձիւրը:

Գերմանական սոցիալիստները երկար ժամանակ մերժում էին մասնակցելու պրուսական լանդտագի ընտրութիւններին. այժմ նրանք մասնակցում են դրա մէջ և ես չեմ լսել որ այդ բերէր որեւէ ֆրաս սոցիալիզմին:

Նապօլէօն III-ի ժամանակ ֆրանսիական յեղափոխականները խորհուրդ էին տալիս Պարիզի բանուորներին չգնալ քուէատուփերի մօտ. և պարիզեան բանուորները հակառակ նրանց գնացին և յետագայ անցքերը ապացուցին որ բանուորները իրաւացի էին:

Նմանապէս, եթէ ես լինէի Ռուսաստանում, ինձ թւում է թէ ես դէմ կը լինէի բոյկոտին, և եթէ իմ մէջ տատանումներ լինէին անմիտ ընտրողական սիստեմի, ինչպէս և Դումայի օրէնսդրական անուժութեան պատճառով, Դումայի որ այնուամենայնիւ կը լինի երկրի մէջ միակ շատ թէ քիչ ազատ տիրուէն, ուր դեռ երէկ բոլորովին գոյութիւն չուէր այդպիսի մի տիրուէն, կառավարութեան դիրքը ինձ կը թեւադրէր իմ անելիքը, իմ ընթացքը, որովհետեւ կառավարութիւնը ուզում է չափաւոր և հլու Դումա: Դա բաւականաչափ հիմք է նրա համար որ սոցիալ-դեմոկրատները պորժ զնէին իրենցից կախուած բոլոր ջանքերը, որպէսզի կառավարութեան հակադրեն յեղափոխական Դումա, որի մէջ լիբերալ տարրերը հաշուի առնեն սոցիալիստական տարրերի աւելի արմատական ձգտումները:

Նման կարծիքներ են արտայայտել և Անսէլ, Կամիլլ Գիւլսաման:

Անգլիական սոցիալիստներից Գ. Կվելլ ասում է.

1. Մենք կասկածում ենք որ Ռուսաստանը տնտեսապէս բաւականաչափ զարգացած լինի լիակատար սոցիալիստական յեղափոխութեան համար:

2. Տակտիկները կախուած են հանդամանքներից, իսկ ներկայ հանգամանքներում աշխատակցութիւնը բուրժուազական դեմոկրատիայի հետ կարող է անհրաժեշտ լինել—կառավարութեան յետադէմ (րէակցիօն) ջանքերն յաղթահարելու անսակէտից: Չպէտք է կարծել, որ այդպիսի աշխատակցութիւնը կարող է որեւէ չափով անուանարկել կամ վտանգի են-

թարկել սոցիալ-դեմոկրատական շարժման յեղափոխական բնույթը՝

3. Անցքերը, ըստ երևոյթին, վկայում են, որ սոցիալ-դեմոկրատները սխալ գործեցին, բոյկոտ յայտարարելով առաջին Դումային, այդ պատճառով յիշեալ փորձը պէտք է որ նրան թելադրէր ներգործական մասնակցութիւն առաջիկայ ընտրութիւններում, անկախ—ամենուրեք, ուր այդ կարելի կը լինի, և այլ դէպքերում՝ բուրժուազական օպոզիցիայի հետ միասին»:

Բերելով այս քողուածքները ժենը կը ցանկանայինք որ այս կարծիքները դաստիարակող ազդեցութիւն ունենային մեր այն սոցիալ-դեմոկրատների վրայ, որոնք իրեն մտածողութեամբ ու տեմպերամենտով աւելի շուտ զաւաղիր—յեղափոխականներ և անարխիստներ են, քան Մարքսի աշակերտներ:

S.

ՀԶՐՈՆԵՐԻ ԳՈՐԾԵՐԻՑ ՈՒ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՅ

I

Զինուորական թանգարաններում կարելի է երբեմն հանդիպել երկաթեայ ծանր ռազմագլխոստով զարդարուած միջնադարեան առպետների մոնեկէնների, որոնց արտաքինն արդէն ներշնչում է դիտողին զարմանք և երկիւղ բռնուցքային իրաւունքի դարեհրշմանի այն քարացած արձանի առջև: Որքան դժբախտ են եղել սրանց ժամանակակիցները, որ հենց այս սոսկալի բազպանի տակ դարեր տանջուել են միայն շնորհիւ այն հանգամանքի, որ անկարող են եղել բողոքելու գիշատիչ բարոնների ու սրանց մանկլաւիկների վոհմակների դէմ և թագրել են մինչև գերեզման իրենց արտասուքները:

Բայց բաւական էր վերցնել նրանց վրայից այդ խրոխտ մետաղեայ զրահը, բաւական էր հասարակ որսորդ Վիլհելմ Տէլլի աներկիւղ կոչը յանուն ժողովրդական ազատութեան, որպէսզի